

священника Успенської церкви, Потап Адамович, син Григорія, священника Покровської церкви, Микола Богаєвський, син Мойсея, священника Анастасіївської церкви, Федір Бузановський, син Івана, священника с. Локні, Іван Васович, син Федора, священника с. Сварків, Микола Вербицький, син Симеона, протопопа Михайлівської церкви, Гавриїл Вілчинський, син священника, Максим Врешницький, син Григорія, священника Преображенської церкви, Федір Донатович, син священника, Василь Дунаєвський, син посполитих, Максим Єсманський, син священника Максима Микільської церкви в с. Єсмань, Олександр Карпіка, син козацького старшини, Іван Клечановський, син Якова, священника Микільської церкви в с. Марчишина Буда, Василь Комендацький, син Микити, священника церкви Різдва Богородиці, Яків Кондзирівський, син бунчукового товариша, Олександр Костелецький, син Якова, священника церкви св. Василя Великого, Петро Костянтинівич, син Костянтина, священника Успенської церкви, Іван Левицький, син Івана, священника Микільської церкви в с. Єсмань, Симеон Левицький, син Тимофія, священника церкви св. Василя Великого, Євстафій Ломачевський, син Олександра, священника Микільської церкви в с. Полошках, Іван Лучницький, син священника Данила Микільської церкви, Артем і Стефан Новомлинські, сини Федора, священника Успенської церкви м. Ямполь, Олександр Осталецький, син Якова, священника церкви св. Василя Великого, Павло Островський, син Андрія, священника церкви Різдва Богородиці, Данило Полонський, Стефан Полошковський, син Євфимія, священника Свято-Михайлівської церкви, Стефан Полошковський, син Євфимія, священника Преображенської церкви, Іван Прокопович, син Федора, священника Дмитрівської церкви, Антоній Пушкінський, син Макарія, священника Покровської церкви с. Собичев, Леонтій Развольський, син Симеона, священника Дмитрівської церкви в с. Локні, Іван Романовський, син Романа, священника Георгіївської церкви м. Ямполь, міщанський син, Федір Силуяновський, син Івана, священника Микільської церкви, Стефан Слоницький, син священника Івана, Іван Тарасівич, син Воніфатія, священника Михайлівської церкви с. Обжівки, Василь Уманець, козацький син, Олександр Фіялковський, син Івана, священника церкви Різдва Богородиці с. Обмачева, Кузьма Цитовський, син Федора, священника Воздвиженської церкви с. Локні, Кирило Шпоновський, син священника, Василь Ярославський, козацький син, Григорій Ярославський, син священника, Іван Яснопольський, син Івана, священника Михайлівської церкви в с. Обложках.

Отже з цих вихованців КМА 23 студенти були уродженцями Глухова, 14 – сіл Глухівської сотні.

Як бачимо, у Києво-Могилянській академії не тільки навчалось багато глухівських студентів, а й велика кількість її випускників працювала у Глухові. Це пояснюється тим, що упродовж майже

п'ятдесяти років XVIII ст. тут знаходилась резиденція гетьманів України. Як би там не було, але Глухів відігравав на той час роль найбільшого після Києва центру української науки, культури, церковного і громадсько-політичного життя Гетьманщини.

Посилання

1. Києво-Могилянська академія в іменах: XVII–XVIII ст. Енциклопедичне видання. – К., 2001. – 736 с.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, ф. 160, № 172.

Мыцык Ю.А. Воспитанники Киево-Могилянской академии в жизни Глухова и Глуховщины

В статье приводятся данные о воспитанниках Киево-Могилянской академии – уроженцев Глухова, Глуховщины и тех, чья деятельность связана с Глуховом. Подчеркивается большая роль Глухова XVII–XVIII ст. как важного культурного, церковного и политического центра Гетманщины.

Ключевые слова: Киево-Могилянская академия, казаки, церковь, культура.

Mytsyk Yu.A. Pupils of Kyiv-Mohylianska academy in life of Hlukhiv and Hlukhiv district

Data on pupils of Kyiv-Mohylianska academy are provided in article – natives of Hlukhiv and Hlukhiv district and those whose activity is connected with Hlukhiv. The big role of Hlukhiv of XVII–XVIII centuries as important cultural, church and political center of Hetmanate is emphasized.

Key words: Kyiv-Mohylianska academy, Cossacks, church, culture.

01.02.2016 р.

УДК 94(477.908):392.3«172/174»

А.П. Гриценко

ВТРАТА ВПЛИВОВОСТІ САВИЧІВ У 1720–1740-ТІ РОКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ НАСТУПУ РОСІЙСЬКИХ ВЕЛЬМОЖ НА ПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ СТАРШИНИ

Стаття присвячена питанню втрати впливовості української старшин у 1720–1740-х роках на прикладі роду Савичів та поступового відновлення їх могутності з приходом до влади гетьмана Кирила Розумовського.

Автор статті досліджує значення родичання нащадків генерального писаря Семена Савича з відомими старшинськими родами Лівобережної України Ханенків та Якубовичів для розширення власних земельних володінь у XVIII ст.

Ключові слова: Савичі, старшинські роди, бунчуковий товариш, військовий товариш.

Історія дослідження ролі старшинських родин в умовах централізації Російської імперії XVIII ст. представлена багатьма працями, перші з яких були написані в останній чверті XVIII ст. і продовжували з'являтися упродовж XIX ст. Однак, лише деякі родини збирали історичні документи, переходячи

вже від формування суто фамільних збірок до рукописних колекцій українських старожитностей. Подекуди в їхніх збірках накопичувалися матеріали великої історичної ваги.

Найбільший внесок у дослідження історії неурядової старшини зробив Л. Окиншевич [11, с. 57]. Він проаналізував різні поняття, які співіснували тривалий час: «заслужоний», «знатний», «значний», «старовинний», і на прикладах показував виразне відокремлення знатного військового товариства у 70–90-х роках XVII ст. Увагу неурядовій старшині приділив В. Кривошея [5, с. 14], який відзначив перехід полкового товариства у значкове товариство, наголосив на існуванні перехідної форми – бунчукових товаришів. Джерелознавчі, регіональні, генеалогічні і майнові аспекти проблеми дослідила І. Кривошея [7, с. 40–49]. Г. Швидько відзначила, що гетьман використовував бунчукове товариство, «вилучаючи його з-під сотенної і полкової юрисдикції і підпорядковуючи своїй владі і суду» [16, с. 62]. В. Кривошея, І. Кривошея та О. Кривошея [6, с. 322–323] спробували узагальнити інформацію про українські старшинські роди.

Однак, незважаючи на досить велику кількість наукових праць з історії генеалогії козацької старшини і наявних джерел, історія наступу російських вельмож на права українських старшин у XVIII ст. та втрати їх впливовості залишається маловивченою. Тому на енергійні зусилля дослідників чекають пошуки відповідей на питання розвитку козацьких старшин в означений період і скрупульозні генеалогічні розписи. В цьому ряду стоїть і наша праця.

По смерті Генерального писаря Семена Савича та його дружини Тетяни Полуботок їх троє дітей вже не займали таких високих посад.

Найстарший Федір народився приблизно в 1691 р. Була ще донька Марія та наймолодший Григорій, що з'явився на світ в 1725 р. [6, с. 322, 323, 396]. Після опали, в яку потрапив їх батько разом з іншими старшинами в нових умовах імперського наступу з боку Росії, говорити про вдалу кар'єру вже не доводилось.

У 1725 р. Федір Семенович Савич (1691–1750) одержує звання бунчукового товариша [12, с. 322–323]. Це була група заможного козацтва, що виникла в 1670-тих роках. Вона виконувала державну і військову службу, але з вилученням з-під влади сотенної і полкової старшини підпорядковувалась безпосередньо гетьману. Характерним явищем у середовищі бунчукових товаришів був принцип родової спадковості.

Бунчукове товариство виконувало доручення центральної влади – гетьмана, Генеральної військової Канцелярії, брало участь у походах, командуванні окремими загонами, у судовому слідстві, в судах комісарських (слідство на місці та ухвала рішення),

зустрічало і супроводжувало коронованих осіб, гетьмана в поїздках, складало пишний почет при гетьмані, працювало в переписах («у ревізіях»), виконувало доручення дипломатичного характеру (участь у посольствах, ведення переговорів у XVII–XVIII ст.), брало участь у перекладі і зведенні правничих книг, складанні інструкцій для комісарів, складанні опису речей після смерті старшин різного рангу, збиранні підвод для надсилання в різні місця, догляді за будівництвом і виправленні шляхів, за гетьманськими маєтностями, поштою на окремих трактах, керівництві Похідною канцелярією гетьмана, роздачі державної допомоги бідним та неіснуючим, у роботі Генеральної рахункової комісії (засідателі), було присутнім при розділі маєтностей (добр) померлих старшин та російських військових [6, с. 3–4].

За соціальним становищем товариство стояло вище рядових козаків, а в його середовищі виділявся прошарок значних і старших. «Епітети «старшого, меншого» постійно супроводжували слово «товариство», – зазначала історик О. Єфименко, – «Старшое» становили переважно багаті, енергійні, освічені, досвідчені люди, із них вибирали посадових осіб, уряд» [3, с. 282]. На думку О. Шафонського, бунчукові товариші за статусом вважались нижче військових товаришів [14, с. 111–112]. Однак з часом, будучи наближеними до гетьмана особами, бунчукові товариші перевищили ранг військових товаришів, що супроводжувалося наданням їм офіційного статусу й привілеїв, прирівняних до генеральної старшини та полковників. Із запровадженням звання і чину бунчукових товаришів більшість значних і знатних військових товаришів поповнили їх ряди.

Згідно зі «Ступеневим малоросійських воїнських по званню чинів порядок за гетьманом» люди з таким званням мали п'ятий ступеневий чин, хоча в понятті військового правління він ставав дев'ятим [1, с. 62–63]. Під юрисдикцією полковника перебували менш впливові люди – «значкові товариші» (9-й ступеневий чин та 29-й у військовому правлінні).

Водночас залишався й термін «військове товариство». У другій половині XVII ст., як занотовано в «Малоросійском родословнике» В. Модзалевського, значна частина козацького товариства вживала такі терміни для визначення свого рангу: військовий товариш, знатний військовий товариш, значний товариш полку, значний товариш сотні, значний і заслужений військовий товариш, славетний і значний військовий товариш тощо. Як правило, це була привілейована частина козацтва, яка за соціальним статусом наближалася до полкової старшини і справляла вагомий вплив на вирішення військових і державних справ. Поступово терміни «військовий товариш» і «значний військовий товариш» набули юридичного визнання, що зміцнювало політичні та правові позиції цієї категорії козацт-

ва [9, с. XXIV; 12, с. 303–304].

Якраз в цей час, в 20-х роках XVIII ст., виникає категорія «помічників військових товаришів». Вони підпорядковувались Генеральній військовій канцелярії [15, с. 104–105]. На обслузі у значкових та бунчукових товаришів при клейнодах були козаки [17, с. 45].

У званні бунчукового товариша Ф. Савич перебував з 1725 по 1750 рік. В 1726 р., крім того, він одержав звання військового товариша. У другій половині XVIII ст. цей статус був майже обов'язковою сходиною для службового зростання синів генеральної та полкової старшини і бунчукових товаришів. Більшість вихідців із таких сімей брали на військову службу з наданням чину військового товариша. Нерідко звання або чин військового товариша надавалися як підвищення по службі «за служби предков».

Головним обов'язком військового товариша була військова служба власним коштом. Насамперед їх залучали до військових походів. Крім того, вони брали участь у роботі різних комісій – лічильних, слідчих, межових, порубіжних. Їх залучали до купівлі для армії коней та волів, заготівлі провіанту та фуражу, в полковій канцелярії «в званні войсковых канцелярист» та «полковых канцелярист», для перекладу листів з польської та латинської мов, полковими комісарами – «в dopravке на обывателяхъ недоимочныхъ денегъ», індуктового збору, для нагляду за шляхами та поштовими трактами, за будівництвом Глухові та Батурині гетьманських резиденцій та виробничих споруд (як, наприклад, Федір Федорович Савич), за спорудженням фортець, для обліку гербового паперу. Проживали військові товариші, як правило, на території полку, підпорядковувалися Генеральній військовій канцелярії або Малоросійській колегії [12, с. 305–306].

У 1725 р. Федір Семенович позиває у Сосницькій сотенній канцелярії до козака с. Ляшківці Сосницької сотні Дмитра Татарина за побиття підданих. 1 листопада 1726 р. він отримав указ Генеральної військовій канцелярії про слідство у справі мешканки с. Жуклеве Понорницької сотні Гафії Павлової на довгогребельського гутника Павла Степанова за захоплення підвід з гутним склом і шкірами [6, с. 323].

Складається враження, що представник роду Савичів поринув у майнові спори і часто відвідував суди. Це вказує на його правову освіту. Військові канцеляристи були, насамперед, юристами. «Вони не могли недооцінювати конституційних справ, – вважає Омелян Прицак, – і не розуміти, що головним для тогочасної Малоросійської держави було впорядкування законодавства» [13, с. 64]. І як раз в умовах наступу на українські права і вольності єдиною можливістю заявити про себе

залишалась правова діяльність. Безперечно, серед тих, хто розробляв протягом 1728–1743 років новий правовий кодекс «Права, по которим судитя малоросійський народ, сведенные в Глухове лета 1743», був і Федір Савич.

Майновий стан бунчукового товариша залежав від нього самого, його батьків чи родичів. Військову службу він здійснював власним коштом, використовуючи свою «козацьку» чи «шляхетську» землю, яку він отримав від батька, матері, діда чи тестя. Дружиною Ф. Савича була Настасія Петрівна Н (бл. 1703 – ?) [6, с. 11, 323]. У

У 1725 р. з подачі керівника Малоросійської колегії бригадира Вельямінова на всіх власників приватних маєтків Лівобережної України було накладено величезні податки. Але через два роки, коли в 1727 р., на трон замість імператриці Катерини I прийшов малолітній Петро II, великі податки були скасовані, а залишилися тільки ті, які належало збирати згідно з «пунктами Богдана Хмельницького» [2, с. 234–235]. Це відчутно підвищило доходи Савичів.

Влітку 1729 р. канцеляристи переїздили із села в село, збираючи інформацію про їх заснування і власників. Вона систематизувалася, перевірялася в полку і вносилася до книг. «Сказання» старожилів доповняли документальні матеріали, як то універсали та пожалування. Так виникли полкові книги Генерального слідства про маєтності. В січні 1731 р. з усієї Лівобережної України такі книги звели до Глухова. Маєтності поділялись на шість розрядів: старшинські; одержані за заслуги, по грамотах і універсалах; ратушні; вільні; сумнівні та монастирські [4, с. 188].

Упродовж 1732–1736 рр. статки Федора Семеновича Савича поповнилось за рахунок майна у селах Гута Будиська та Дегтярівка Волинської сотні, в Стародубі, у сл. Веригінська Глухівської сотні, м. Бахмач та Батурині, а також у с. Слоуті Глухівської сотні та ін.

Середня донька, Марія Семенівна Савич, була одружена з Романом Федоровичем Бороховичем (?–1679 – ран. 1723) – значним військовим товаришем (1709–1718), наказним полковником полтавським, полковим осавулом гадяцьким, бунчуковим товаришем. У 1717 р. виклопотали універсал на м. Лютенку, не враховуючи прав інших спадкоємців. У 1718 р. він отримав царську грамоту на маєтності [6, с. 46, 396]. У подружжя не було дітей. У другому шлюбі (з лютого 1724 р.) Марія одружилася з відставним майором Юрієм Федоровичем Єропкіним [10, с. 86].

Відносно статусу жінки у Гетьманщині існували різні думки. Ф. Уманець вважав, що «условия тогдашней жизни создали небывалую самостоятельность женщины. (...) на каждом шагу встречаются сильные женские характеры и факты,

указывающие на их общественное значение». Йому заперечував О. Лазаревський: «Женщин с общественным значением тут вовсе не видится. Из исторических памятников XVII и XVIII вв. (преимущественно из «тестаментов») можно сделать одно заключение о тогдашней малорусской женщине, что в семье она занимала почетно как домоправительница» [8, с. 56].

Наймолодший син, Григорій Семенович Савич, народився в 1725 р. Він розпочав службу 1 вересня 1747 р., 4 жовтня 1749 р. став значковим товаришем Лубенського полку, 23 вересня 1779 р. – військовим товаришем. Григорій Савич був за полкового комісара при Германландському і Борисоглібському драгунських полках [6, с. 322]. Очевидно, що саме він був одружений на доньці Стародубського полковника (1709–1719) Лук'яна Івановича Жоравки. Її ім'я не відоме [10, с. 43].

З приходом до гетьманської влади Кирила Розумовського становище українських старшинських родів покращується. В цей час онуки Генерального писаря поєднали рід Савичів з не менш відомими прізвищами Ханенків та Якубовичів.

У Федора Семеновича з дружиною Настасією Петрівною (бл. 1703–?) було два сина: Федір (?–1768 – ран. 1778) та Петро (1729–ран. 1772). Старший, Федір Федорович, народився в 1718 р. в селі Ведмеже на Роменщині. Універсалом від 2 травня 1750 р. за служби прадіда, діда і батька (прадід, Сава Прокопович, – писар генерального суду, потім генеральний суддя; дід, Семен Савич, – генеральний писар до смерті; батько, Федір Савич, – бунчуковий товариш) разом із братом Петром отримав чин бунчукового товариша. Він працював у Генеральному військовому суді. Федір вдало одружився на Марії Яківні Якубович (1730 – ран. 1790) – дочці генерального осавула.

Молодший син, Петро Федорович (1729–1761 – раніше 1772), служив з грудня 1747 до 1749 рр. при Генеральній військовій канцелярії, з березня 1749 р. був військовим канцеляристом. 2 травня 1750 року він отримав звання бунчукового товариша. П.Ф. Савич спочатку служив у Лубенському полку, а потім перейшов до Стародубського. 1751 р. він супроводжував гетьмана Кирила Розумовського до Глухова, 1754 р. був призначений до Ніжинського полку, а ще через три роки – в слідчу комісію по скарзі польської сторони ржищівського управителя на бунчукового товариша Василя Гудовича і військового канцеляриста Івана Березовського про спірні землі.

У 1757 р. Петро Савич вдало одружився на доньці генерального хорунжого Настасії Миколаївні Ханенко (1737–1783(?)) [6, с. 322–323]. Нагадаємо, що Микола Данилович Ханенко (1690–1760) був визначним політичним і державним діячем Гетьманщини, дипломатом та мемуаристом. Він

навчався в Київській академії та у Львові, з 1710 р. перебував на військовій службі, був довіреною особою гетьманів І. Скоропадського і П. Полуботка. У травні 1723 р. П. Полуботок послав Миколу Ханенка і Семена Савича у складі депутації («от всего малорусского народа») до Петербурга домогатися дозволу на обрання гетьмана. За наказом Петра I разом із П. Полуботком він був ув'язнений у Петропавлівській фортеці, а 1726 р. повернувся в Україну, обіймав високі посади.

Дослідження еволюції впливовості старшинських родів свідчить, що після вимушеної опозиції в 20-х роках XVIII ст. наступне покоління Савичів, завдяки вдалим шлюбом, спробувало повернути свою могутність. Це сталося ще й внаслідок того, що владні старшинські родини першої половини XVIII ст. протягом 1764–1782 рр. переорієнтовувалися на російську суспільну ієрархію.

Посилання

1. Белашов В.І. Неопубліковані літописи «Глухівського періоду» історії України (1708–1782 рр.) / В.І. Белашов // Збереження історико-культурних надбань Сіверщини: Матеріали третьої науково-практичної конференції. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 170 с.
2. Вечерський В.В. Гетьманські столиці України. / В. Вечерський. – К.: Наш час, 2008. – 320 с.
3. Ефименко А.Я. История украинского народа / А.Я. Ефименко. – К., 1990. – 512 с.
4. Коваленко О.П. Сіверщина від сивої давнини до сьогодення [Текст]: історичні нариси / О.П. Коваленко. – Суми, ЗАТ «ІСА-Інтерпапір», 2009. – 308 с.: іл.
5. Кривошея В.В. Національна еліта Гетьманщини (Персональний склад і генеалогія козацької старшини. 1648–1782) / В.В. Кривошея. – К.: ІІЕД НАНУ, 1998. – Ч. 1. – 269 с.
6. Кривошея В.В. Неурядова старшина Гетьманщини / В.В. Кривошея, І.І. Кривошея, О.В. Кривошея. – К.: «Стилос», 2009. – 432 с.
7. Кривошея І.І. Неурядова старшина Гетьманщини і міщанська верхівка в середині XVIII ст. / І.І. Кривошея // Сіверянський літопис. – 2009 – № 2–3. – С. 40–49.
8. Лазаревский А.М. Очерки, заметки и документы по истории Малороссии / А.М. Лазаревский. – К.: Типография Имп. Ун-та Св. Владимира, Н.Т. Корчак-Новицкого, 1899. – 296 с.
9. Лукомський В.К. Малоросійський гербовник з рисунками Єгора Нарбути (Репринтне видання 1914 року) / Владислав Кресентійович Лукомський, Вадим Львович Модзалевський. – К.: «Либідь», 1993. – 213 с.
10. Модзалевський В.Л. Малоросійський родословник / Вадим Львович Модзалевський. – Т. I. : А–Д.–К.: Типографія Т-ва Г.Л. Фронцкевича і К°, 1908. – 286 с.
11. Окиншевич Л. Значне військово товариство в Україні-Гетьманщині XVII–XVIII ст. / Л. Окиншевич // Записки наукового товариства імені Шевченка. Т. CLVII. – Мюнхен, 1948. – С. 56–59.
12. Панашенко В. Бунчукові, військові і значкові товариші в Гетьманщині / В. Панашенко // Істину встановлює суд історії. Збірник на пошану Федора Павловича Шевченка. – Т. 2. Наукові студії / Відп.ред. Валерій Смолий. – К., 2004. – 405 с.
13. Прицак О. Доба військових канцеляристів / Омелян Прицак // Київська старовина. – 1993. – № 4. – С. 62–66.
14. Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малыя России / Афанасий Шафонский. – К., 1851. – Ч. 1. – 189 с.
15. Швидько Г. Історія держави і права України (X – початок

XIX століття). – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 1998. – 176 с.

16. Швидько Г.К. Бунчукові товариші // Українське козацтво: Мала енциклопедія. / Керівн. авт. кол. Ф.Г. Турченко. Відп. ред. С.Р. Лях. – К. – Запоріжжя, 2006. – С. 62.

17. Шевчук В. Примітки / В. Шевчук // Київська старовина. – 1994. – № 3. – С. 45.

Гриценко А.П. Потеря влияния Савичев в 1720–1740-е годы как результат наступления российских вельмож на права украинских старшин

Статья посвящена вопросу потери влияния украинской старшины в 1720–1740-х годах на примере рода Савичей и постепенного восстановления их могущества с приходом к власти гетмана Кирилла Разумовского.

Автор статьи исследует значение родства потомков генерального писаря Семена Савича с другими известными старшинскими родами Левобережной Украины Ханенко и Якубовичей для расширения собственных земельных владений в XVIII в.

Ключевые слова: Савичи, старшинские рода, бунчуковый товарищ, военный товарищ.

Hrytsenko A.P. The Savyches loss of the influence in the years 1720-1740 as a result of Russian nobles attack on the rights of Ukrainian officers

The article deals with the loss of influence of petty Ukrainian families in the 1720-1740's kind of an example the Saviches and their influence gradual recovery with the arrival of Hetman Kyrylo Rozumovskyi.

The author of the article shows value of relationship of descendants of the general clerk Savych with other famous Left Bank Ukraine officers' families Khanenko and Yakubovich for expansion of their own land possession in the 18 th century.

Key words: the Savyches, the officers' familie, mace comrade, military comrade.

17.02.2016 р.

УДК [94(977)(093.4): 347.67] «17»

А.В. Попружна

**НЕОПУБЛІКОВАНА ДУХІВНИЦЯ
ГЕНЕРАЛЬНОГО ОСАВУЛА
ІВАНА МАНУЙЛОВИЧА**

У статті оприлюднено духівницю генерального осавула Івана Мануйловича (1734 р.), яка є цінним джерелом соціально-економічного, родинного, духовного життя представників соціально-політичної еліти Гетьманщини другої половини XVII–XVIII ст.

Ключові слова: І. Мануйлович, Глухів, духівниця.

Актуальність статті зумовлена зростанням інтересу до вивчення історії повсякденності, складовою якої були поховальні ритуали і практики. За доби Гетьманщини сформувалася самотня поховальна культура козацької старшини, однією з складових якої були духівниці. Акти останньої волі козацької старшини засвідчують підготовку

до завершення життєвого циклу представників соціально-політичної еліти Гетьманщини другої половини XVII–XVIII ст.

Мета статті полягає в оприлюдненні неопублікованої досі духівниці генерального осавула Івана Мануйловича, який належав до складу соціально-політичної еліти, що інтенсивно формувалась протягом другої половини XVII–XVIII ст. і відіграла значну роль в історії Гетьманщини.

Відомо, що життя та військова кар'єра Івана Мануйловича були пов'язані з Глуховом. У 1711 р. він згадувався як значний військовий товариш, у 1713–1714 рр. займав посаду осавула Генеральної артилерії, до 1728 р. – глухівського сотника, у 1724–1727 рр. – одного з правителів Генеральної військової канцелярії, у 1728–1738 рр. – генерального осавула. Помітну роль у кар'єрі Івана Мануйловича відіграли його родинні зв'язки та підтримка спочатку з боку його вітчима глухівського сотника Василя Ялоцького, а згодом – тестя генерального судді Олексія Турянського.

Іван Мануйлович уклав тестамент за шість років до смерті. Формуляр документу має традиційні складові – звернення до Бога, обрання місця поховання, розподіл майна, санкції за порушення, підписи свідків. Як і більшість представників козацької старшини, Іван Мануйлович обрав місцем останнього притулку Михайлівський храм у Глухові (збудований у 90-х рр. XVII ст. та зруйнований у результаті пожежі в 1784 р.). Водночас автор заповіту припустив, що може бути похований далеко від дому у разі загибелі під час військового походу. На поховання та поминання протягом року він заповів п'ятсот золотих, а на сорокоусти до храмів Глухова, Петропавлівського монастиря та церков у власних володіннях – тисячу золотих, які зять Іван Пироцький «руками своїми роздать должен».

Відомо, що ще за життя у 1714 р. Іван Мануйлович пожертвував «футор Шеинку и млин о двух колах з двором и пущеною» «на молитви» до обителі Гамаліївської [4, с. 385].

Тестамент ілюструє господарсько-економічні уподобання й заняття козацької старшини. Так, серед нерухомих маєтностей генерального осавула були шинки, комори, млини, винниці, солодовня, пасіка, броварня. Особливу увагу у тестаменті заповідач приділив своїй козацькій зброї, заповівши її онуку Степану.

Головними спадкоємцями, яким було залишено більшість маєтностей, стали дочка і зять – Марія та Іван Пироцькі. Втім, відомо, що після смерті Івана Мануйловича його племінник, генеральний бунчужний Дем'ян Оболонський, провів успішний судовий процес проти Івана Пироцького, в результаті якого відібрав значну частину спадку